

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

This full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/14499>

Please be advised that this information was generated on 2014-11-11 and may be subject to change.

moet de vinger aan de pols houden en monitoren hoe die gezondheid en vooral de psychische gezondheid van die kinderen er voor staat. Dit onderzoek gaat over sterfteverschillen, maar wat dacht u van de kinderen die in de knel komen door de kloof tussen wat thuis en wat buiten huis gebeurt. De hele criminaliteit en de zwerfkinderenproblematiek die daarmee samenhangen. Die sterfteverschillen daarvan weten we nu wel ongeveer wat we er aan moeten doen en dat zal ook gebeuren. Maar de volgende stap is de psycho-sociale problematiek van de tweede generatie. Dat zal alleen maar erger worden. Ik vind dat de consultatiebureau's en de schoolgezondheidszorg daar in vroeg stadium bij moeten zijn. Naast hoogleraar ben ik hoofd van de GG&GD Schoolgezondheidszorg in Utrecht en vanuit die functie ben ik met alle mogelijke middelen bezig om die kinderen in het spoor te houden en daar op zo jong mogelijke leeftijd mee te beginnen. Daar beginnen we met vier jaar mee. Maar daar is wel geld voor nodig."

KRITIEK Op de besloten conferentie begin september werd ook kritiek geuit op het onderzoek van Schulpen *cs.* "Uit de zaal kwam de kritiek dat het rapport te eenzijdig is. Dat er teveel gekeken is naar de allochtonen en te weinig naar de hulpverlener. Nu hebben wij niet de gezondheidszorg onderzocht, maar de sterfteverschillen. Maar inderdaad, het is duidelijk dat er door gebrekkige communicatie tussen hulpverlener en hulpvrager ook dingen fout gaan. Ouders verliezen soms een kind omdat ze te laat hulp vragen. Of omdat ze op zo'n manier hulp vragen dat de huisarts niet merkt dat het om een ernstig ziek kind gaat. Daar loopt dus iets mis in de communicatie. De medische en de paramedische beroepsgroep zal er in getraind moeten worden dat wij veel alerter zijn op signalen van iemand die slecht Nederlands spreekt en ook nog niet precies begrijpt hoe een lichaam in elkaar zit en hoe je ziekteverschijnselen kunt interpreteren. Een eventueel uitgebreider vervolgonderzoek zou die kant van de zaak ook wat meer moeten uitdiepen en moeten kijken in hoeverre het ook te maken heeft met het Nederlandse systeem van gezondheidszorg."

Aan het onderzoek werd meegewerkt door de GG&GD te Utrecht, het Centraal Bureau voor de Statistiek in Voorburg, TNO Preventie en Gezondheid in Leiden Bureau Sorg-Saem in Amsterdam en het Centre for migration and child health van het Wilhelmina Kinderziekenhuis in Utrecht. Het rapport is te bestellen via telefoon 030-2320911

Economische trends, immigratie en groeiende onverdraagzaamheid

FOTO: HAN SINGELS

Door Marcel Coenders en Peer Scheepers

In deze bijdrage willen we in kaart brengen welke ontwikkelingen zich hebben voltrokken in de mate van intolerantie van Nederlanders tegenover etnische minderheden, en hoe deze zich verhouden tot ontwikkelingen in de economische omstandigheden en de omvang van de immigratie van etnische minderheden. Daartoe heranalyseren we interview-gegevens, verzameld door het Sociaal en Cultureel Planbureau in 1980, 1985, 1989, 1991, 1992 en 1993, onder grootschalige en grotendeels representatieve steekproeven van de Nederlandse bevolking. In deze interviews werd aan de respondenten gevraagd of zij etnische minderheden op de arbeids- en huisvestingsmarkt (on-)gelijk zouden behandelen. Men kreeg bijvoorbeeld de volgende vraag voorgelegd: "Veronderstel dat er twee werknemers zijn, die op één punt verschillen, maar overigens op alle andere punten gelijk zijn. Als één van hen ontslagen moet worden omdat het met het bedrijf slecht gaat, wie zou dat dan volgens u moeten zijn?". De respondent moest daarbij dan een keuze maken tussen bijvoorbeeld een Surinamer of een

Nederlander. Soortgelijke vragen betroffen de keuzes "wie moet in aanmerking komen voor promotie?" en "wie moet tijdens een periode van woningschaarste een vrijkomende woning krijgen?". Elke respondent die op tenminste één van de in totaal negen vragen antwoordde dat hij/zij Nederlanders zou bevoordelen ten nadele van etnische minderheden, is gerekend tot de categorie mensen die geneigd zijn tot etnische discriminatie.

ERVAREN DREIGING VAN ETNISCHE MINDERHEDEN

We zullen nu allereerst enkele verwachtingen formuleren op grond van theoretische noties die we gemakshalve aanduiden als de conflict-theorie. Uitgangspunt van deze theorie is het streven van mensen om zoveel mogelijk schaarse goederen te verwerven, zoals een baan, een inkomen, een huis en maatschappelijke zekerheid. Dit leidt ertoe dat sociale groepen (zoals etnische groepen) elkaars concurrenten zijn in de competitie om dergelijke schaarse goederen. Wanneer autochtonen nu menen of vrezen dat ze met etnische minderheden moeten concurreren om die schaarse goederen, dan leidt deze ervaren dreiging van etnische minderheden er volgens de theorie toe dat de

autochtone Nederlanders meer solidair zullen worden met elkaar en vijandiger zullen worden ten opzichte van etnische minderheden. Dientengevolge zullen zij meer geneigd zijn om etnische minderheden te discrimineren.

Dergelijke percepties van etnische concurrentie zullen sterker zijn, zo veronderstellen we, ten tijde van grote *werkloosheid*, hetgeen immers gepaard gaat met intense concurrentie op de arbeidsmarkt en een grotere druk op het sociale zekerheidsstelsel. Behalve dergelijke objectieve economische omstandigheden, zou ook de subjectieve beleving van de economische ontwikkelingen een rol kunnen spelen. De neiging tot etnische discriminatie zou sterker kunnen zijn in periodes dat de mensen weinig vertrouwen hebben in de economische ontwikkelingen. Voorts zou etnische discriminatie toe kunnen nemen ten tijde van een sterke en/of plotselinge groei van de *immigratie*, die immers de druk op overheidsbudgetten en de concurrentie op de arbeidsmarkt vergroot. Voorts veronderstellen we dat die groepen autochtonen, die zich in eenzelfde maatschappelijke positie bevinden en/of op dezelfde segmenten van de arbeidsmarkt zijn aangewezen

als een groot deel van de etnische minderheden, zich sterker door etnische minderheden bedreigd voelen. Concreet betekent dit dat we verwachten dat werklozen en/of mensen met relatief lage opleiding en/of laag inkomen meer dan gemiddeld geneigd zijn tot etnische discriminatie.

Tot slot: uit eerdere studies bleek telkens dat jongeren toleranter waren dan ouderen. Het is echter de vraag in hoeverre dit ook geldt voor de hedendaagse jongeren. In tegenstelling tot hun ouders zijn zij immers opgegroeid in een periode waarin de economische groei stagneerde terwijl tevens grote groepen immigranten naar Nederland kwamen. Jongeren zouden zich aldus sterker beconcurreren kunnen voelen door allochtonen nieuwkomers en dientengevolge meer dan gemiddeld geneigd zijn tot etnische discriminatie.

TREND IN ETNISCHE DISCRIMINATIE

De gegevens tonen aan dat er door de tijd heen betrekkelijk veel variatie is in de mate waarin autochtone Nederlanders geneigd zijn geweest tot etnische discriminatie. In 1980 stond 48,9% van de autochtone Nederlanders enige vorm van etnische discriminatie voor. In de meting daarna in 1985 zakte dat percentage tot 30,4%. Maar sindsdien is er sprake van een gestage opmars van deze vorm van intolerantie: van 31,4% in 1989 tot 35% in 1991 tot 40,8% in 1992 en 40,5% in 1993. Deze trend ondersteunt de in het publieke debat alomt verbreide stelling dat de intolerantie recentelijk is toegenomen. Maar anders dan veelal verondersteld wordt, is een relatief hoge mate van intolerantie géén nieuw verschijnsel in Nederland. Sterker nog, de mate van intolerantie was in 1980 hoger dan ruim een decennium later.

VERSCHILLEN TUSSEN BEVOLKINGSGROEPEN IN ETNISCHE DISCRIMINATIE

Vervolgens hebben we de autochtone respondenten onderscheiden naar hun maatschappelijke positie, opleidings- en inkomensniveau, geboortjaar, sexe en kerkelijke binding. De belangrijkste bevindingen zijn als volgt samen te vatten. De mate van etnische discriminatie hangt het sterkst samen met het opleidingsniveau. Lager opgeleiden zijn sterker geneigd tot etnische discriminatie. Dit geldt ook indien gecontroleerd wordt voor de overige genoemde kenmerken. Ook mensen uit de lagere inkomensgroepen zijn minder tolerant dan gemiddeld, maar dit verband verdwijnt wanneer gecontroleerd wordt voor de overige kenmerken, in het bijzonder het opleidingsniveau. Tegen de verwachting in troffen we onder

werklozen geen sterkere neiging tot etnische discriminatie aan dan onder de gemiddelde bevolking. Sterker nog, in sommige jaren vertonen zij een geringere mate van etnische discriminatie. Ouderen blijken over het algemeen relatief intolerant te zijn, hetgeen in overeenstemming is met eerder nationaal en internationaal onderzoek. Een nieuwe bevinding is echter dat de jongste generatie (geboren tussen 1968 en 1977) meer geneigd is tot etnische discriminatie dan mensen van middelbare leeftijd, hetgeen in overeenstemming is met hetgeen wij verwachtten. Bovendien troffen we onder de jongste generatie in de loop van de tijd steeds meer mensen aan die geneigd zijn etnische minderheden te discrimineren: in 1993 bijna de helft van alle (destijds) 16-25 jarigen.

ETNISCHE DISCRIMINATIE BIJ WERKLOOSHEID, CONSUMENTENVERTROUWEN EN IMMIGRATIE

Vervolgens relateren we de interviewgegevens aan cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek aangaande de werkloosheid, het consumentenvertrouwen en de etnische immigratie naar Nederland. Wanneer we de trend in werkloosheid in verband brengen met de trend in etnische discriminatie, dan blijkt er tegen de verwachting in een negatief verband te bestaan tussen de mate van werkloosheid en etnische discriminatie. In 1980, toen de werkloosheid nog betrekkelijk gering was, was er sprake van een opmerkelijk hoge mate van etnische discriminatie. De groei van de werkloosheid in het begin van de jaren tachtig ging gepaard met een afname van intolerantie; terwijl de periode van 1985 tot 1992 gekenmerkt wordt door stijgende intolerantie én dalende werkloosheid.

De index van het consumentenvertrouwen is een indicatie voor het vertrouwen van de consument in de Nederlandse economie en zijn of haar eigen financiële situatie. In 1980 was het vertrouwen nog zeer laag, maar van 1980 tot 1985 steeg het consumentenvertrouwen gemiddeld genomen zeer sterk. Tegelijkertijd zagen we in die periode een afname van de neiging tot etnische discriminatie. Van 1989 tot 1993 doet zich het omgekeerde verschijnsel voor. In het algemeen, een uitzondering daargelaten, lijkt een afname van het consumentenvertrouwen gepaard te gaan met een toename van etnische discriminatie en vice versa.

Wanneer we tot slot de trend in etnische discriminatie relateren aan de immigratiecijfers, dan merken we op dat in 1980, toen er sprake was van een relatief gezien grote instroom van Surinamers, Turken en in minde-

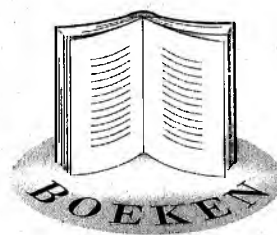
re mate Marokkanen, er eveneens sprake was van een betrekkelijk grote mate van etnische discriminatie. Toen daarna, in de eerste helft van de jaren tachtig, de instroom van de genoemde categorieën migranten afnam, nam eveneens de mate van etnische discriminatie af. Sinds het midden van de jaren tachtig, toen de immigratie van asielzoekers op gang is gekomen, is de mate van etnische discriminatie echter weer toegenomen. Uit deze bevindingen leiden we af dat er een positief verband bestaat tussen de mate van immigratie en de mate van etnische discriminatie: steeds wanneer de immigratie toenam, nam ook de etnische discriminatie toe.

CONCLUSIES In de eerste helft van de jaren tachtig is de intolerantie ten aanzien van de etnische minderheden in Nederland fors afgenomen. Sinds 1985 is het percentage Nederlanders dat geneigd is tot etnische discriminatie echter weer gestaag toegenomen tot zo'n 40% van de bevolking. Anders dan velen vermoeden, lijkt een toename van de werkloosheid niet de oorzaak van stijgende intolerantie te zijn. Wel lijkt een toename van intolerantie verband te houden met een gelijktijdige afname van het consumentenvertrouwen en een groeiende instroom van immigranten. De verklaring die we hiervoor geopperd hebben, heeft betrekking op de mate waarin autochtonen van mening zijn

dat ze concurrentie ervaren van de zijde van etnische minderheden. Deze gevoelens van concurrentie kunnen ook de relatief sterke aanwezigheid van intolerantie verklaren onder mensen die relatief laag opgeleid en dus betrekkelijk slecht gekwalificeerd zijn. De relatief hoge mate van intolerantie onder jongeren is in het licht van eerder onderzoek verrassend, maar kan verklaard worden door het feit dat deze jongeren opgegroeid zijn in een periode van sterke immigratie en relatieve schaarste op de huisvestings- en arbeidsmarkt. Het Sociaal en Cultureel Planbureau schat dat in 2010 het aandeel allochtonen in Nederland 15% bedraagt. Op basis van deze snelle bevolkingsaanwas van allochtonen, in het licht van bovenstaande bevindingen en onder het motto dat de jeugd de toekomst heeft, achten we de zorgelijke voorspellingen van het SCP met betrekking tot de toename van etnische spanningen reëel.

Marcel Coenders en Peer Scheepers zijn beide verbonden aan de vakgroep Sociologie van de Katholieke Universiteit Nijmegen.

P. Scheepers & M. Coenders, (1996). Trends in etnische discriminatie in Nederland 1980-1993. In: Justitiële Verkenningen, jaargang 22, nummer 3.

Nieuwe aanwinsten van de ADO-bibliotheek. Deze boeken kunnen worden ingezien.

- Hans Dijkstal
1996, **Optreden tegen extremistische groeperingen**
Sdu Uitgeverij, Den Haag
- (red.) Jan van Hoelji, Dries van der Vlerk, Peter Ursem [et al.]
1996, **Waar een wil is en een weg... : sprekende voorbeelden van intercultureel onderwijs**
ICO; Anne Frank Stichting, Den Bosch [Amsterdam]
- Johan Debbenhof
1996, **Klompenschisten, neonazi's en ideale schoonzonen**

nen: extreem-rechts in de Nederlandse en Vlaamse (dagblad)pers

Hogeschool Zwolle; faculteit Journalistiek en Communicatie, Zwolle

- Karen Ross
1996, **Black and white media: black images in Popular Film and Television**
Polity Press, Cambridge
- Chris Stringer
1996, **African Exodus: the origins of modern humanity**
Jonathan Cape, London
- J.H.G. Arends
1996, **Ethnocentrisme in een C5-gemeente**
Wetenschapswinkel KUB, Tilburg
- John Solomos and Les Back
Racism and Society
In series: Sociology for a changing world
Macmillan Distribution Ltd., London

Meer nieuwe aanwinsten en recensies in het volgende nummer, of op aanvraag bij de ADO-bibliotheek: toegankelijk na afspraak.